

סימן ו'

פלוגתות דרבה ורב יוסף (דף לב)

א. ביאור פלוגתות רבה ורב יוסף

איתא בגמרא (ב"ב לב ע"א-ע"ב):

ההוא דאמר לחבריה: מאי בעית בהאי ארעא? א"ל: מינך זבינתה והא שטרא,
אמר ליה: שטרא זייפא הוא; גחין לחיש ליה לרבה: אין, שטרא זייפא הוא, מיהו
שטרא מעליא הוה לי ואירכס, ואמינא: אינקיט האי בידאי כל דהו; אמר רבה:
מה לו לשקר? אי בעי אמר ליה שטרא מעליא הוא. אמר ליה רב יוסף: אמאי
סמכת? אהאי שטרא, האי שטרא חספא בעלמא הוא.

לשיטת רב יוסף אין אומרים כאן מיגו. ומדוע?

הרשב"ם ביאר מה שביאר, וכבר כתב הרמב"ן (לב ע"ב ד"ה "אמאי") על כך בזה"ל:
"פירשה הרב רבי שמואל ז"ל בפירושו ואיני מבין דבריו". ועי' בקצות החושן (סי' לב
סק"ב, וע"ש מה שהביא מדברי מהרש"ל) באורך.

תוס' מבארים את שיטת רב יוסף בכמה אופנים. ר"י מבאר כך:

...דטעמא דרב יוסף דלא אמרינן מיגו הכא, כיון דלית ליה הכא מיגו אלא אם כן
שקר תחלה שהוצרך לשקר תחלה ולומר והא שטרא.

כלומר, בשאר 'מיגו' אומרים שהטענה שטוען היא אמיתית, כיון שיכול היה לשקר
ולטעון טענה טובה יותר. אך כאן, עצם מה שטוען היה בתחילה ע"י שקר.

בהמשך הגמרא, מובאת שוב מחלוקת רבה ורב יוסף, לגבי מקרה דומה:

ההוא דאמר לחבריה: הב לי מאה זוזי דמסיקנא כך והא שטרא, א"ל: שטרא
זייפא הוא; גחין לחיש ליה לרבה: אין, שטרא זייפא, מיהו שטרא מעליא הוה לי
ואירכס, ואמינא: אינקיט האי בידאי כל דהו; אמר רבה: מה לו לשקר? אי בעי
אמר ליה שטרא מעליא הוא. א"ל רב יוסף: אמאי קא סמכת? אהאי שטרא, האי
שטרא חספא בעלמא הוא.

במקרה הראשון מדובר על חזקת קרקע, ובשני על הלוואת ממון.

ב. שיטת התוס' בביאור פסק ההלכה

לעניין פסק ההלכה איתא: "אמר רב אידי בר אבין: הלכתא כוותיה דרבה בארעא, והלכתא כוותיה דרב יוסף בזוזי; הלכתא כרבה בארעא – דהיכא דקיימא ארעא תיקום, והלכתא כוותיה דרב יוסף בזוזי – דהיכא דקיימי זוזי לוקמי".

שיטת הרשב"ם בביאור פסק ההלכה תתבאר לקמן.

תוס' מבארים, שבמקרה של "זוזי" (המעשה השני) אין אומרים מיגו, משום שאין בכוחו של המיגו להוציא ממון, ולכן הלכתא כרב יוסף בזוזי. אך במקרה הראשון, שמדובר בו על חזקת קרקע, כיון שהלוקח נמצא בשדה, יש לו מיגו להוציא ממרא קמא.

אך קשה ע"ז מלשון הגמרא: "הלכתא כוותיה דרבה בארעא, והלכתא כוותיה דרב יוסף בזוזי". כיון שלפי דברי תוס' יוצא, שהלכה **תמיד כרבה**, אלא שבמקרה השני, של "זוזי", יש בעיה של "מיגו להוציא" ולכן לא אומרים שם מיגו. ולא כך משמע מדברי הגמרא!?

עניין זה יובן ע"פ הא דאיתא בריש ב"מ (ב ע"א), לגבי שניים או חזין בטלית. כאשר אחד טוען כולה שלי וחברו טוען חציה שלי, הדין הוא שהטוען כולה מקבל שלושה רבעים, והטוען חציה מקבל רביע.

והקשו שם תוס' וז"ל: "וא"ת: יהא נאמן דחציו שלו מיגו דאי בעי אמר כולה שלי?". ותירצו: ומפרש ריב"ם דמיגו להוציא לא אמרינן דבחציו השני מוחזק זה כמו זה.

ועל זה מקשים שם תוס': הרי בסוגייתנו בב"ב, רואים שרבה סובר שאומרים מיגו ארע"פ שזה מיגו להוציא? ומתמצים, שרבה סובר שזהו מיגו "דאי בעי שתיק". השיה יכול לשתוק ולא לומר כלום, וזהו מיגו חזק יותר ממיגו רגיל. ואע"פ שבד"כ לא אומרים מיגו להוציא, אומרים מיגו דאי בעי שתיק אפילו להוציא ממון.

אך רב יוסף טען, שאין זה מיגו כלל, ואפילו לא כמו מיגו רגיל, כיוון שטענתו הראשונה היא שקר. וכמו שביארו תוס' בסוגייתנו והובאו דבריהם לעיל.

יוצא, שרבה ורב יוסף נחלקו במחלוקת קיצונית, מן הקצה אל הקצה.

ולפ"ז מבוארים דברי התוס' וכן לשון הגמרא בב"ב ש"הלכה כרבה בארעא וכרב יוסף בזוזי". כיון שפסק ההלכה הוא ממוצע: לא כשיטת רבה שהמיגו כאן הוא המיגו הטוב ביותר, וגם לא כרב יוסף שסובר שאין זה מיגו כלל. אלא הפסק הוא שזה מיגו רגיל. ולכן יוצא שב"זוזי" הלכה כרב יוסף – "היכא דקיימי זוזי לוקמי", כיון שאין בכוחו של מיגו רגיל להוציא ממון.

ג. שיטת רשב"ם בביאור פסק ההלכה

שיטת רשב"ם, שהגמ' פוסקת כרבה בארעא וכרב יוסף בזוזי, מכיון שיש לגמרא ספק בדין. וז"ל הרשב"ם:

באותו דין ראשון דלעיל מספקא ליה לרב אידי בר אבין טעם של מי משניהם נראה יותר, הלכך פוסק בראשון כרבה דאמרינן מה לו לשקר ויעמוד על מקחו, דכיון דלא אתברירו טעמיהם של רבה ורב יוסף 'המוציא מחבירו עליו הראיה'. וגבי זוזי שהלוח מוחזק ולא בעל השטר אמרינן יביא בעל השטר ראייה ויטול, דהיכא דקיימא ארעא תיקום ולא נוציא מספק, וכן זוזי היכא דקיימי ליקום...

מבואר בדברי רשב"ם, ד'הלכתא כוותיה דרבה בארעא' היינו, שמעמידים את הקרקע בחזקת הקונה, מחמת שיש כאן ספיקא דדינא.

תוס' (ד"ה "והלכתא") הקשו על שיטת רשב"ם:

בכתובות (דף כ ע"ב) מסופר בגמרא 'מעשה דבר שטיא', וז"ל הגמרא שם:

בר שטיא זבין נכסי (רש"י: מכר קרקעותיו), אתו בי תרי אמרי כשהוא שוטה זבין, ואתו בי תרי ואמרי כשהוא חלים (רש"י: בריא) זבין. אמר רב אשי: אוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת בר שטיא.

ומבואר, שהנכסים חוזרים לבר שטיא, משום שחזקת מרא קמא עדיפה על מוחזקות¹, ודלא כדברי רשב"ם שפירש שמעמידים את הקרקע בחזקת הקונה?

ותירצו, שיש לחלק בין ספק דתרי ותרי כמו בנכסי דבר שטיא (דהיינו שיש ספק בעדים), לבין ספיקא דדינא, שבספק בדין לא מעמידים את הקרקע בחזקת מרא קמא ואין מוציאים מיד המוחזק².

נראה לבאר את הסברא שבדברי תוס' באופן הבא: כאשר יש ספק במציאות הכלל הוא, שמשאירים אותו כפי שהיה, והחזקה ממשיכה. כגון, אם יש ספק אם גוי נגע ביין או לא, משאירים את המצב כפי שהחזק עד כה שהיין כשר, דהיינו שאנו מניחים שהגוי לא נגע והמצב לא השתנה. אך לגבי ספיקא דדינא (שיש ספק כמי ההלכה) – לא ייתכן להכריע בין הדעות ע"י "שב ואל תעשה", שהרי הספק נמצא ועומד,

¹ ואמנם במטלטלין, הדין הוא שנשארים בחזקת הקונה, כי מוחזק עדיף על חזקת מרא קמא. ועי' בקונטרס הספקות (כלל ה סע"ט) שכתב, דהטעם לכך שבקרקע מרא קמא גובר, משום שחזקת מרא קמא בקרקע היא גם סוג של "מוחזקות", בשונה ממטלטלין שחזקת מרא קמא אינה בגדר "מוחזקות", ומשום כך המוחזק גובר על המרא קמא.

² אמנם כתבו תוס' שתירוצן זה דחוק הוא. ועוד, שלשון "הילכתא" משמע שפוסקים כרבה לגמרי, ולא מספק, דהיינו שמי שאין הלכה כרב יוסף אפילו בדיעבד.

וא"א לומר שמשאירים את המצב כמו שהוא. ואם כן, בספיקא דדינא א"א לפעול ע"פ חזקה קמייתא ולהחזיר את הקרקע למרא קמא, משום שעדיין יש ספק אם הלכה כרבה או כרב יוסף, ולכן אין הולכים אחר מרא קמא. אך כאשר יש מוחזק והספק הוא **במציאות** (תרי ותרי), לא מכריעים את הספק ופוסקים כאחת הדעות, אלא, שמכיוון שאין לב"ד כח להוציא כל עוד לא הוברר הספק, משאירים את הקרקע ביד מי שהייתה.

ד. קושיית הגר"ש שקאפ

על החילוק שחילקו תוס' בין ספיקא דתרי ותרי לבין ספיקא דדינא, הקשה הגר"ש שקאפ: הרי גם בספק במציאות החזקה אינה מבררת את הספק לגמרי, וא"כ כיצד אפשר להתעלם מן הספק? והביא ראיה מדברי הגמרא בחולין (י' ע"ב-יא ע"א), שמבררת מהו המקור לכך שאנו סומכים על רוב ועל חזקה:

מנא הא מלתא דאמור רבנן אוקי מילתא אחזקיה? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, אמר קרא (ויקרא יד, לח): "ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים", דלמא אדנפיק ואתא בצר ליה שיעורא (בינתיים התמעט שיעור הנגע)! אלא לאו משום דאמרינן אוקי אחזקיה... **מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא?**... רבה בר רב שילא אמר: אתיא מפרה אדומה, דאמר רחמנא (במדבר יט, ג-ה): "ושחט... ושרף", מה שחיטתה כשהיא שלמה, אף שריפתה כשהיא שלמה, וליחוש דילמא טרפה היא! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא.

והקשו תוס' (יא ע"א, ד"ה "אתיא") על הלימוד מפרה אדומה: הרי קי"ל (פרה פ"א מ"א) שפרה אדומה צריכה להיות בת שנתיים, ואם כן, ייתכן שהטעם שלא חוששים שהבהמה טריפה הוא משום שמעמידים אותה על חזקתה – שעד כה חייתה ולא מתה,³ ולא מטעם שסומכים על רוב!?

ויישבו: "ויש לומר, דכל חזקה שלא נתבררה ולא נודעה אפילו שעה אחת לא אזלינן בתרה".

כלומר, אילו לפני שנה, למשל, היינו יודעים שהבהמה כשרה – אכן הייתה חזקה שהיא כשרה גם היום, אך אם לא היה ידוע שהיא כשרה – לא שייך להעמידה על חזקתה ולכן הגמרא לומדת מכאן שהולכים אחר הרוב ולכן אין חוששים שהבהמה טריפה.

³ למאן דאמר (זבחים סט ע"ב ועוד) "טריפה אינה חיה", וכך נפסק (שו"ע אה"ע סי' יז סעל"ב), שטריפה אינה חיה י"ב חודש.

ביאור דברי תוס': אם חזקה הייתה בירור בשכל, באמת קשה, כי אין נ"מ מתי נודע הדבר. אך כיוון שחזקה אינה בירור וודאי, אלא השארת המצב כפי שהוא, א"כ מעמידים על חזקה רק במקום שהדבר נודע, משום שחזקה אינה בירור.

ולפ"ז מקשה ר' שמעון: אם חזקה אינה בירור, מוכרחים לומר שהטעם שמעמידים את הדבר על חזקתו הוא משום שלא משנים את המציאות מספק, וא"כ כך נאמר אף בספיקא דדינא, שכיוון שיש ספק נלך אחר חזקה, ומדוע תוס' (בסוגיא) מחלקים בין ספיקא דתרי ותרי – שבו הולכים אחר חזקת מרא קמא, לבין ספיקא דדינא – שמשאירים את הקרקע ביד המוחזק ולא הולכים אחר חזקה?

ה. תירוץ לקושיית הגר"ש שקאפ

ונראה ליישב, שאמנם גם חזקה אינה בירור, כדמשמע מדברי תוס' בחולין, אך בחזקה התורה לכל הפחות אמרה להמשיך את המצב כפי שהיה, ושייך לומר שיש כאן "הנהגה". אך בספיקא דדינא – לא שייך לעשות כאן "הנהגה", משום שהמחלוקת עדיין נשארה ולא השתנתה, ולא ייתכן להכריע בה בשום אופן, ומשום כך א"א ללכת אחר חזקה בספיקא דדינא.

ובאמת מקובל אצל הפוסקים, שבספיקא דדינא לא הולכים אחר חזקה, כי אין כאן לא "בירור" ואף לא שייכת כאן "הנהגה". וזה הביאור בדברי תוס' שיש לחלק בין ספיקא דתרי ותרי לבין ספיקא דדינא.